

SANAL DÜNYANIN KURBANİ ÇOCUKLAR

GÜL BATUŞ*

Abstract

20th century covers years in which the world structure changed physically and spiritually. The highest share of this change lies on the part of mass media. Naturally, the greatest mistake of the television broadcasting aiming to reach the highest portion of the society and thus providing quick made programs oriented towards the general surface and referring to the level of entertainment rather than intellectuality, lies in the stereotyping the audience to provide ordinary programs for the ordinary people rather than having demographic classifications such as the age, education, culture of the individuals. This kind of an understanding causes many values to disappear without finding an opportunity of reflection and the greatest damage is seen in the world of children.

.....

---

* Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

20. yüzyılın en önemli gerçeği kitle iletişim araçları ve bunların yarattığı yeni dünya düzenidir. Bu dönüşümde baş rolü oynayan televizyon, kullanıma girdiği yıllardan itibaren, temel özelliği olan, mümkün olduğu kadar geniş kitlelere en kısa zamanda ulaşabilme olanakları ile sınırların ortadan kalkmasına, farklı kültürlerin karşılaşmasına, dünyanın neredeyse bir ekrana sığabilecek derecede küçülmesine neden olmaktadır. Ancak, tıpkı sanayi devriminin ilk aşamalarında olduğu gibi televizyon da uzunca bir süre sadece bir teknolojik yenilik olarak algılanmış, hedef kitlesinin insan, dolayısı ile tüm toplumlar olduğu gerçeği göz ardı edilerek, kar ve fayda mantığı çerçevesinde, daha mükemmel, daha hızlı ve kuşatıcı yayıncılık amaçlanmıştır. Bu kadar geniş bir hedef kitleden, istenilen karlılık düzeyine erişebilmenin tek yolu, ortak beğeni ve değerlere hitap edebilmek, tüketim kültürüne özgü kolay ve geçici tatminler yaratabilmektir. Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar bu hedefe ulaşıldığını göstermektedir. Ancak ne pahasına ve neler göz ardı edilerek? Teknolojinin büyük bir maddi gücü gerektirmesi, bu aygıtın, diğer kitle iletişim araçlarına oranla daha yoğun bir biçimde öncelikle Devlete daha sonra da büyük sermaye sahiplerine bağlı olmasını sonuçlamaktadır. Bu durumda tüm yayınların, söz konusu güçlerin istek ve yönelimleri doğrultusunda olması kaçınılmaz hale gelmekte, özellikle kapitalist mantığın egemen olduğu Batı toplumlarının tüketim kültürü, yayılmasını televizyon aracılığı ile gerçekleştirirken, kiteselleşme süreci de yaş, cinsiyet, eğitim ayırımı gözetmeksizin herkesin bir örnek algılanmasını getirmektedir. Bu süreçte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan pek çok değer başında, kişiliğin, beğenilerin, alışkanlıkların tam olarak şekillenmediği 0-15 yaş arasındaki bebek

ve çocuklar gelmektedir.Çünkü ekran karşısında büyüklerin dünyası ile çocukların dünyası arasındaki ayırım ortadan kalkmakta, genç yaşlı herkes izleyici olarak algılanmaktadır.Çocukluğun kendisi de tükenmektedir. Nereye bakılsa, yetişkinlerin ve çocukların davranış, dil, tutum ve arzularının hatta fiziksel görünülerinin, giderek artan bir biçimde birbirine benzediği, birbirinden ayırt edilemediği görülmektedir (Postman, 1995; 14).

Eski kuşaklardan farklı olarak, televizyonlu bir dünyaya gözlerini açan bebekler, televizyon programlarından önce, televizyon aygıtına aşına olmakta, bunu sanki evin bir ferdi gibi algılamakta ve bu aygıt zaman içinde hareketli görüntüleri ile vaktini paylaşacağı bir arkadaşa dönüşmekte, (Ferraris, <http://www.mediamente.raai.it/home/bibliote/intervis/f/ferraris.htm>) böylece sosyalleşme süreci, ileri yaşlarda çok büyük sorunlar yaratabilecek bir gelişim izlemektedir. Yapılan araştırmalar "gelişmiş ülkelerde çocukların haftada ortalama 25 saat televizyon izlediklerini, bunun da yılda 1300 saat, günde ortalama 3,5 saat ettiğini göstermektedir" (<http://www.censis.it/censis/ricerche/2002/minori>).

Çocuğun gelişimi, yaşam biçimlerinin değişimi ve kültürel modeller üzerindeki etkileri nedeniyle, başta televizyon olmak üzere tüm kitle iletişim araçları ile çocuk arasındaki ilişki son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de anne-babaların, eğitimcilerin, program yapımcılarının dikkatini çekmeye başlamış ve bu konudaki çalışmalar hız kazanmıştır..

Yapılan araştırmaları; 1)televizyonun sanal dünyasının içerdiği, gösteri ve şiddet ağırlıklı programların çocukların kişilikleri üzerinde yaratacağı olumsuz etkilere dikkat çeken çalışmalar ve

2)televizyonun, doğru kullanıldığında mükemmel bir bilgilendirme aracı olacağını savunan çalışmalar.olarak iki farklı kategoride ele almak mümkündür. Birinci gruba giren çalışmaların hedefi, çocuğun da bir birey olarak kamusal hakları olduğu gerçeğinden hareketle, bu konuda başta Devlet olmak üzere tüm yetkili kurum ve kuruluşların konuya dikkatlerini çekmek ve her türlü yasal ve sosyal önlemlerin alınmasını sağlamaktır. Örneğin; " Türkiye'de, Avrupa Sınır Ötesi Sözleşmesi 12 Aralık 1993 tarihinde yürürlüğe girdikten sonra, 20 Nisan 1994 tarihinde özel televizyonların yayınlarını düzenleyen, Radyo ve Televizyon Kuruluşları ve Yayınları Hakkında Kanun'u kabul edilmiş ve şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden, çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına yer verilerek, ağırlıklı olarak reklamlarla ilgili düzenlemeler getirilmiştir"(Usta, Cogito; 388). Ayrıca Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından açılan Alo RTÜK hattı da, yayınlar hakkındaki şikayetleri dinlemekte ve yasal önlemler almaya çalışmaktadır. Bu kaynağın verilerine göre, çocuklarla ilgili olarak gelen şikayetlerin sayısal dökümü şöyledir: "çizgi filmler/çocuk programları hakkında 74 (%0.15), çocukları, gençleri fiziksel istismar için 125 (%0.35), çocukları, gençleri duygusal istismar için 232 (%0.47), çocukların duygusal gelişimi için 488 (%0.96), çocukların, gençlerin ahlaki gelişimi için 1711 (%3.43), çocuklara kötü örnek olarak tehlikeye atmak konusunda 448 (%0.90) şikayet ulaşmıştır(<http://www.rtuk.org.tr/ALORTUK/b144.htm>).

Medyanın yarattığı sanal dünyanın çocuklar üzerinde yaptığı olumsuz etkileri üç ana başlık altında toplamak mümkündür: *sağlık açısından:* televizyon karşısında saatlerce kıpırdamadan

durmadan kaynaklanan omurga, eklem ağrıları, göz bozuklukları, televizyon izleyerek yenen hızlı ve hazır tüketilen yiyeceklerin yol açtığı beslenme bozuklukları vb. *psikolojik açıdan*: televizyon izlemenin genellikle yalnız yapılan bir iş olması, ekrandan yansıyan görüntüler karşısında savunmasız kalan çocuğun kendi algılama biçimine göre yarattığı dünyada tek başına almasına neden olmakta, denetimsiz yayınlanan şiddet öğeleri, ileri yaşlarda suç ve şiddete eğilimli olma olasılığını arttırmaktadır Ayrıca, uzun süre televizyon izleme akranları ile oyun oynamasını da engelleyerek iletişim ve paylaşım üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilir. Ekrandaki görüntüleri çok kısa zamanda değişmesi, çocuğun dikkatini toplama süresini azaltarak, ileri yaşlarda özellikle eğitim aşamasında sorunlara neden olabilir. *Kültürel açıdan*: Televizyon göz ve kulağa hitap ettiği için konuşma önemini yitirmekte, konsantrasyon eksikliği nedeniyle okuma ve araştırma alışkanlığının da düşmesi, çocukların, kullandıkları dil de dahil olmak üzere tüm bilgi birikimlerini televizyondan edinmelerini sonuçlamaktadır. Yukarıda sözü edilen ilk grup araştırma ve çalışmaların temel hedefleri de bu olumsuz etkileri, somut veriler olarak ortaya koyup, çözüm önerileri getirebilmektir.

Gelişmesi engellenemeyen iletişim araçlarının nasıl daha akılcı biçimde kullanılacağını saptamaya yönelik olarak yapılan ikinci grup çalışmaların çoğu televizyonu aklarken, bu görüşleri genellikle ticari beklentilerden kaynaklanmaktadır.. Dünya nüfusunun %36 sını oluşturan çocuklar, çok önemli bir hedef kitle durumundadır. Bu büyük nüfusu tüketime yönlendirebilmek için kullanılan en etkin araç televizyondur. 2001 yılında Selanik'te toplanan III World Forum "Media and Children" sunulan verilere göre, sadece

ABD'de çocuklara yönelik reklam harcamaları yılda 12 milyar dolara ulaşırken, çocukların piyasalara olan etkisinin 500 milyar doları bulduğu tahmin edilmektedir (<http://www.censis.it/ricerche/2002/minori>). Aynı araştırma, 2001 yılında, 50'si son 3 yılda kurulmuş olan 87 çocuk kanalı olduğunu belirtmektedir. Bu kanallar için hazırlanan programların da televizyon yayıncılığının doğası gereği, hızlı, yüzeysel, görsel ağırlıklı ve tüketime özendirici bir nitelik taşıyacağı ortadadır. Bu kanalların tek faydası, artık eski dönemlerdeki çocukluk anlayışından çok uzak olan ancak içine itildikleri yetişkinler dünyasına da uyumda zorlanan çocukların, kendilerine özgü bir sanal dünya yaratabilmelerine bir fırsat tanınması olabilir.

Sonuç ve Öneriler

Televizyonu gündelik yaşamdan çıkarmak, izlenmesini engellemek mümkün olmadığına göre, yapılacak tek şey, bu aygıtı en akılcı ve faydalı biçimde kullanmak olacaktır. Bu konuda Devlete, ailelere, sivil toplum örgütlerine, öğretmenlere ve televizyon çalışanlarına ayrı ayrı görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Anne ve babalar, özellikle 0-7 yaş çocuklarının, konuşmalarına, gülümsemelerine, verdikleri mesajlara tepki vermeyen sert, hareketsiz ve soğuk televizyon aygıtı karşısında uzun süre ve tek başına kalmalarını engellemeli, bebek bakıcısının yerini alan televizyonun rolünü yeniden üstlenerek, dokunma, konuşma gibi sosyalleşmelerine olumlu katkıları olacak hareketleri onlardan esirgememelidirler. Okul çağı çocukların da izleyeceği programlar bilinçli bir biçimde seçilmeli, izleme saatleri belirlenmeli, ekrandan

yansıyanların gerçek değil, gerçeğin kurgulanmış bir örüntüsü olduğunu açıklanmalı, Okuma, paylaşma ve oynama alışkanlıklarını kazanabilmelerine yardımcı olmalıdırlar.

Okul ve öğretmenler ise televizyonun nasıl çalışacağını değil, bu iletişim aracından nasıl yararlanabileceğini öğretmek durumundadırlar.

Devlet, televizyon kanallarının faaliyetlerini kamusal hizmet verdikleri bilinci ile yasalar çerçevesinde belirlemeli, sivil toplum örgütleri de halkı bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır.

Kaynakça

- POSTMAN Neil, Çocukluğun Yokoluşu, çev. Kemal İnce, İmge Yayınları, Ankara, 1995.
- USTA Sevgi, Cogito 2000, Eylül sayısı, YKY, İstanbul
- http://www.censis.it/censis_ricerche/2002/minori
- [http:// www.rutk.org.tr/ALOTURK/b.144.htm.](http://www.rutk.org.tr/ALOTURK/b.144.htm)

